

“PEDAGOGIKADA PSIXOLOGIYA ASOSIY ME’ZONDIR”

Kadirova Ravshanoy Ismailjanovna

Andijon viloyati pedagogik mahorat markazi

metodik xizmat ko'rsatish bo'limi ingliz tili fani metodisti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14553862>

Annotatsiya: Ushbu maqola pedagogika sohasida psixologiyaning o'rni “Pedagogikada psixologiya asosiy me’zondir” va ahamiyati psixologiya fanining ahamiyati, psixologiya sohasida erishilgan yutuqlar, pedagogning psixologik tajribalari va motivatsiyalar va psixologiya sohasida olimlarning qilgan ishlari va tajribalari haqida batafsil ma’lumot berilgan.

Kalitso'zlar: pedagogika, psixologiya, motivatsiya, shaxs, rivojlanish, introspeksiya, psixologik motiv, psixik taraqqiyot.

Psixologiya fani inson shaxsi, uning ichki dunyosi haqidagi bilimlarning murakkab sohasidir. Psixologiya har kimga o'z tajribasidan ma'lum bo'lgan sezgi, idrok, xotira, tafakkur, hayol, his-tuyg'u va insonning qobiliyati, iste'dodi, temperamenti, xarakteriga xos ruhiy hodisalar haqidagi bilimlarni o'z ichiga olgan sohadir. Psixologiya - inson faoliyati va hayvonlar xatti-harakati jarayonida voqelikning psixik aks etishi, ruhiy jarayonlar, holatlar, hodisalar, hislatlar to'g'risidagi fan. Psixologiyaning tadqiqot predmetiga sezgilar va idrok obrazlari, tafakkur va hissiyot, faoliyat va muomala kabi psixologik jarayonlar, kategoriyalar kiradi. Psixologiyaning asosiy vazifalari - psixika qonuniyatlarini, inson ruhiy holatlari shakllanishini filogenetik va ontogenetik taraqqiyot birligida ochishdan iboratdir. Mazkur vazifalar yechimini topishda Psixologiya bir tomondan, biologiya fani sohalari bilan, jumladan, fiziologiya bilan, boshqa tomondan esa, sotsiologiya, pedagogika, madaniyat tarixi, mantiq hamda ijtimoiy fanlar bilan jips aloqaga kirishadi. Psixologiya eng avvalo, psixikaning insonga xos shakli bo'lmish ong va o'zini o'zi anglashni tadqiq etadi. Antik davrdan boshlab psixologik bilimlar falsafa va tibbiyot fanlari negizida rivojlanib kelgan. Yunon shifokorlari Gippokrat, Erasistrat psixikaning organi miya ekanligini bilganlar va inson jonini koinotning ashyoviy bo'lagi sifatida (Demok-/shyaning moddiyunchiligi asosida) talqin qilganlar. Ularning g'oyalari Platonning jon abadiyligi to'g'risidagi ta'limotiga qaramaqarshi qo'yilgan. Aristotel „Jon to'g'risida“gi asarida psixologik tushunchalar tizimini ishlab chiqdi.

Psixik jarayonlar ham boshqa hodisalar kabi o'z qonunlariga ega. Idrok qilish, his qilish va tafakkur jarayonlari qanday namoyon bo'ladi? Odamning qobiliyati qanday o'sib boradi va xarakteri qanday tarkib topadi? Psixologiya ilmi ana shunday nozik masalalar bilan shug'ullanadi. Pedagogika sohasida Psixologiyaning o'rni juda muhim hisoblanib, u qadimgi fanlardan bo'lib, bundan taxminan ikki yarim ming yillar muqaddam maydonga kelgan. «Psixologiya» yunoncha «psyuxe» - «jon» umumiy holatda ruh va «logos» – ilm, ta'limot degan ikki so'zdan iborat bo'lib, «jon yoki ruh haqidagi ta'limot» degan ma'noni anglatadi. Qadim zamonlarda tashqi olamdan ta'sir qilayotgan narsalarning nerv sistemasi yordamida miyada aks ettirilishini odamlarning tushunishi qiyin bo'lgan. Shuning uchun ular murakkab aks ettirish hodisalarini jon bilan bog'lab tushuntirganlar. Shu tufayli psixologiya fani qadim zamonlarda jon haqidagi ta'limot sifatida maydonga kelgan. Hozirgi kunda psixologiya fani o'zining qadimgi nomini saqlab qolgan bo'lsa ham mazmunan batamom o'zgarib ketgan. Hozirgi zamon Psixologiyasi ko'p tarmoqli psixologik bilimlar tizimidan iborat fan hisoblanib, o'zining tadqiqot predmetiga ega bo'lgan ko'plab sohalardan tashkil topgan: umumiy Psixologiya, aviatsiya

Psixologiyasi, harbiy Psixologiya, differensial psixologiya, psixofiziologiya, muhandislik psixologiyasi, kosmik psixologiya, huquq Psixologiyasi, tibbiyot Psixologiyasi, neyropsixologiya, patopsixologiya, pedagogik psixologiya, mehnat Psixologiyasi, sport Psixologiyasi, maxsus Psixologiya, ijodiyot Psixologiyasi, menejment Psixologiyasi, marketing Psixologiyasi, ijtimoiy psixologiya, yosh psixologiyasi, tashkiliy Psixologiya, din Psixologiyasi, oila Psixologiyasi, Psixologiya tarixi, genetik Psixologiya, amaliy Psixologiya, eksperimental Psixologiya, kasb Psixologiyasi, psixolingvistika, siyosiy Psixologiya va boshqa Psixologiyaning tarmoqlarga ajralishining asosiy sababi uning tarkibida tatbiqiy sohalar vujudga kelishidir. Psixologiya sanoatda, jamiyat boshqaruvida, ta'lim tizimida, sog'liqni saqlash, madaniyat, sport, transport, radio, televideniye va boshqa tuzilmalarda muhim masalalarni hal qilishda faol ishtirok qilmoqda. Psixologiya erishgan yutuqlari shaxs imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va ularni harakatga keltirishda alohida ahamiyat kasb qilmoqda hamda shu asnoda mehnat samaradorligini oshirishga ta'sir o'tkazmoqda. Zamonaviy Psixologiyada elektron-hisoblash texnikasi, elektr va kimyoviy vositalar yordami bilan psixikani chuqur o'rganish kabilar qo'llanilmoqda. Psixologiyada o'zini o'zi kuzatish (introspeksiya) metodi atrofida keskin bahslar davom etmoqda. Ba'zi yo'nalishdagi psixologlar uni tadqiqot o'tkazishning asosiy metodi deb ta'kidlasalar, boshqalari esa uning cheklanganligini e'tirof qiladilar, buning o'rniga ob'yektiv metodlardan foydalanishni tavsiya etadilar. Obyektiv metodlar tufayli psixikaning moddiy negizi aniqlangan, inson ichki munosabatlari bilan sub'yektiv holatlar sababiy bog'liqligi yakka shaxsda, jamoada namoyon bo'lishi dalillangan.

O'zbekistonda Psixologiya 1928-yildan e'tiboran hozirgi Milliy universitetda fan sifatida o'qitila boshlandi. 1929-yil Xalq maorifi komissarligi qoshida Psixologiya labo-ratoriyasi ochildi. Keyinchalik pedagogika institutlarida Psixologiyaning bir necha sohaları bo'yicha talabalarga bilim berila boshlandi. 20-asrning 2yarmida M. Vohidov, M. Davletshin singari mahalliy kadrlar yetishib chikdi. Hozirgi davrda

Psixologiya fanlari doktorlari V. Tokareva, E. G'oziyev, B. Qodirov, G'. Shoumarov, R. Gaynutdinov, V. Karimova, Sh. Barotov, A. Jabborov, R. Sunnatovalar Psixologiyaning umumiy Psixologiya, pedagogik va yosh Psixologiyasi, ijtimoiy Psixologiya sohaları bo'yicha tadqiqot ishlarini amalga oshirmoqdalar. Psixolog mutaxassislar tayyorlash va tadqiqot ishlari O'zbekiston milliy universiteti, SamDU, Farg'ona universiteti, Qarshi universiteti, Termiz universiteti bazalarida yo'lga qo'yilgan. Jahon hamjamiyatida AQSH, Angliya, Fransiya, Germaniya, Rossiya, Shveysariya mamlakatlarida institutlari va markazlarida, universitetlarda psixologik izlanishlar keng ko'lamda olib borilmoqda.

Agar biz psixologiyaning mazmunini hozirgi davr talabidan kelib, tushuntiradigan bo'lsak, shunday ta'rif berishimiz mumkin: «Psixologiya fani psixik jarayonlar va inson shaxsining psixologik xususiyatlari haqidagi fandir». Shuni aytib o'tish lozimki, pedagogika sohasining har bir jabhasida psixologiya o'rni salmoqli o'rinlarni egallaydi. Davrimizning yetuk psixologi, professor V. Karimova hozirgi zamon psixologiyasining taraqqiy etib borishiga shunday ta'rif keltiradi: «Psixologiya sohasida mukammal darsliklar yozila boshlangan davrga salkam 160 yil bo'ldi. Shu davr ichida juda ko'plab ilmiy tadqiqot natijalarini o'z ichiga olgan monografiyalar, darsliklar qo'llanmalar yozildi. Lekin bu bilan fan o'zining jamiyat oldidagi vazifalarini to'laqonli bajara oldi, degan xulosa chiqarib bo'lmaydi. Sababi, psixologiya sohasida faoliyat ko'rsatgan barcha olimlar ko'proq diqqatlarini mavhum shaxs va individual psixologiyaga qaratdilar. Vaholanki, inson, uning barkamolligi, jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta'siri masalasi o'tgan asr

oxiriga kelib o'ta dolzarb va muhim muammolar qatoridan joy oldi. O'rta asrlarda psixikaga nisbatan har xil ko'rinishdagi g'ayritabiiy qarashlar hukmronlik qildi. Shu tufayli psixologik bilimlar rivojlanmay qoldi. Ammo ba'zi faylasuflar va shifokorlar (Ibn Sino va boshqalar) asarlarida bu sohada olg'a qadam qo'yildi. Inson xususiyatlari to'g'risidagi ma'lumotlar qad. qo'lyozmalar, yodgorliklarda o'z aksini topa boshladi. Turli mamlakatlarda va shaharlarda tuzilgan akademiyalarda (Xorazm, Samarqand, Kiyev, Moskva va boshqa shaharlarda) Psixologiya yuzasidan tinglovchilarga saboq berilgan. Yevropa Uyg'onish davrida Leonardo da Vinchi, X.

Vives kabilar Psixologiya rivojiga o'z hissalarini qo'shdilar. 18-asrga kelib M. V. Lomonosov, A.N. Radishchev, G. S. Skovoroda, T. Gobbs, B. Spinoza, G. Leybnits. J. Lokk, K. A. Gelvetsii, Psixologiya A. Golbax, D. Didro Psixologiyada bir talay kashfiyot qildilar, uni amaliy ma'lumotlar bilan boyitdilar. Psixologiya 19-asrning 2yarmiga kelib mustaqil fan sifatida ajralib chikdi. Nemis olimi V. Vundt Leypsigda 1879-yil dastlabki eksperimental laboratoriyani jihozlashga erishdi.

Psixologiya taraqqiyotida umuman 19-asrdagi eksperimentlar alohida ahamiyat kasb etdi. Bu davrda psixologik real voqelikni o'rganish uchun metodlar majmuasi qo'llana boshlandi: kuzatish, lab. eksperimenti, tabiiy eksperiment, faoliyat natijasini tahlil qilish, ruhiy jarayonlarni modellashtirish genetik metodi, test, ekspert baholash, intervyu, anketa, so'rovnoma, tarjimai hol va h.k. 19-asr oxiri —

20-asr boshlarida qator psixologik ilmiy maktablar, yo'nalishlar vujudga keldi: bixeviorizm, geshtaltpsixologiya, personalizm, freydizm va h.k. Psixologiyaning rivojiga I. M. Sechenov (psixikaning reflektor tabiati), I.

Psixologiya Pavlov (oliy nerv faoliyati) ta'limotlari muhim hissa bo'lib qo'shildi. Rossiyada V. M. Bexterev eksperimental laboratoriya (Qozon, 1885), Harkov universiteti va N. N. Langening Odessadagi lab., G. Chelpanovning Kiyevdagi, S. Korsakovning Moskvadagi, keyinchalik V. M. Bexterev, A. Lazurskiy, A. Nechayevlarning Peterburgdagi, V. Chijning Yuryev (Tartu, Estoniya)dagi eksperimental laboratoriyalari Psixologiya taraqqiyotiga alohida ta'sir o'tkazdi. 1912-yil Moskva universitetida Psixologiya instituti ochildi. Shu yilda I. A. Sikorskiy tomonidan Kiyevda jahonda birinchi marta Bolalar psixologiyasi instituti tashkil qilindi. 20-asrning 1yarmida Rossiyada K. N. Kornilov, Psixologiya Psixologiya Blonskiy va boshqa dialektikaga asoslangan ilmiy psixologiyani yaratishga kirishdilar.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, pedagogika sohasida psixologiyaning o'rni salmoqlidir haqiqatan ham agar bir sohada psixologik salohiyat va psixologik motivatsiya va bilim bo'lmas ekan biz natijaga erisha olmaymiz.

Psixologik nuqtai-nazardan o'qituvchi doimiy ravishda o'z bilimlarini oshirish bilan shug'ullanishi zarurdir. Chunki o'qituvchilik mehnatining asosiy xususiyati ham shudir. Pedagog har doim odamlar orasida bo'larkan, u birinchidan, odamlarni ko'pdan beri qiziqtirib kelayotgan haqiqatni o'z qarashlari bo'yicha to'g'ri tushuntirib berishi lozim. Albatta, o'qituvchidagi bu tariqa qarashlar ko'p yillar davomidagi mehnat va hayot faoliyati jarayonida shakllanadi; ikkinchidan, o'qituvchining o'zi axborotlar olish uchun o'quvchilarga nisbatan cheklangan vaqt imkoniyatiga ega; uchinchidan, u o'ta tor doiradagi tengqurlari bilangina muloqotda bo'lish imkoniyatiga ega bo'lib, ko'pincha o'z kasbiga xos qiziqishlar bilangina cheklanib qoladi.

References:

1. Vohidov M., Maktabgacha tarbiya psixologiyasi, T., 1970;
2. Davletshin M., Krbiliyat va uning diagnostikasi, T., 1979;
3. Tokareva V., Talaba shaxsining axloqiy rivojlanish psixologiyasi, T., 1989;
4. G'oziyev E., Psixologiya fani XXI ayerd, T., 2002;
5. G'oziyev E., Psixologiya, T., 2003;
6. Qodirov B., Layoqat psixologiyasi, T., 1989;
7. Shoumarov G', Oila psixologiyasi, T., 2000;